visat.

Tardor 2020

Sobre la traducció de Cos d'Olga Tokarczuk

Xavier Farré

En primer lloc, voldria agrair al jurat que hagi triat aquesta obra com a finalista. No deu ser gens fàcil seleccionar quatre obres d'entre la quantitat de grans i excel·lents traduccions que es publiquen en català. Perquè, diguem-ho clar, la traducció al català passa per un moment dolç, hi ha grans traductors i hi ha editorials que donen sortida a grans obres per configurar un catàleg molt personal i de qualitat. I tot sembla que indica que hi ha noves fornades de traductors que no tan sols asseguren la continuïtat d'aquest moment actual, sinó que de ben segur el faran encara molt millor.

També voldria agrair a l'editorial Rata la cura en tot el procés per publicar el llibre. De fet, la història d'Olga Tokarczuk arrenca de converses que vaig tenir amb la Iolanda Batallé, en aquella època al capdavant de l'editorial.

El llibre *Cos*, d'Olga Tokarczuk, és un projecte que ja tenia de feia temps, des que va ser publicat en la llengua original. La primera edició polonesa va aparèixer l'any 2008 i va sobtar els lectors. Fins a aquell moment, la seva literatura es construïa a partir de petites històries, de fragments, però aquell llibre portava aquesta estructuració fins a límits quasi inimaginables. Era un llibre fet d'anotacions, de retalls d'històries, que a més s'anaven interrompent i després es reprenien, de novel·les curtes i de pensaments fulgurants; tot era un mosaic, però que feia emergir la figura del narrador que obria i tancava l'obra. A pesar que era una obra que no encaixava amb moltes de les concepcions d'una obra narrativa, per més que el postmodernisme ja havia començat molts camins de ruptura, va guanyar el premi Nike, el més important de la literatura polonesa, i en les dues modalitats: el premi dels crítics i el premi dels lectors. Tanmateix, va ser un llibre que en aquella època no va tenir gaire fortuna fora de les seves fronteres; és allò que es diu que algunes obres han d'esperar el seu moment. Per tant, encara que fos una obra que jo ja hauria volgut traduir, era molt difícil i arriscat que

algú la volgués publicar.

La tasca de la traducció no es redueix tan sols a passar els textos d'una llengua a una altra; ha d'acomplir també altres comeses, com la de fer present en una altra cultura autors que semblen sorgits del no-res, perquè no es té tot el context que es produeix en la cultura original. Que Olga Tokarczuk publiqués *Cos* a Polònia, per més envitricollat que fos el concepte de l'obra, ja no representava quasi cap risc: l'autora polonesa estava plenament consolidada. Que es publiqués o que es traduís en una altra llengua era molt diferent. Com es podia fer per introduir aquell tipus de narració perquè no fos rebutjat de ple pels lectors, que podien arribar a pensar que l'autora podia jugar a ser experimental, concepte que hauria estat del tot allunyat del que pretenia Tokarczuk amb la seva obra? De fet, una traducció no pot oblidar que cal tenir en compte les expectatives dels lectors, de l'una i de l'altra cultura.

Małgorzata Łukasiewicz, una de les millors traductores de la literatura alemanya al polonès, i també introductora d'autors a la cultura polonesa, com W. G. Sebald, esmenta en un assaig la història de Marco Polo, el pont i Kublai Khan que narra Italo Calvino a *Les ciutats invisibles* per indicar l'estranyesa i les expectatives de les cultures davant d'una traducció o del text original. Recordem la història. Marco Polo explica la construcció d'un pont pedra a pedra, perquè precisament la distribució i la col·locació de les pedres és la part que més li interessa perquè demostra l'enginy en la construcció; Kublai Khan, després d'haver rumiat una mica, li diu «per què em parles de les pedres si el que m'interessa és l'arc»? Amb això vull indicar que el traductor no tan sols ha de pensar en les expectatives lingüístiques dels seus lectors, és a dir, quin tipus de llenguatge ha d'utilitzar, sinó també en les expectatives culturals. Les unes no poden funcionar sense les altres.

Sobre les lingüístiques, ja està força acceptat que es permet molt més a l'escriptor que escriu per al seu públic lector directe violentar i forçar la seva pròpia llengua que no pas al traductor en les seves obres. Fins a punts extrems, arribaríem a la domesticació absoluta del text. I aleshores, es comença a ribotejar el text fins que en queda una capa prima, però ben llisa. Però es podria arribar a fer això amb una obra que té com a element principal la multiplicació de veus? Perquè cada fragment, cada història en aquest llibre de Tokarczuk implica tenir una modulació diferent del llenguatge. Trobem la

història del turista Kunicki a Croàcia, les cartes de Josefina Soliman a Francesc I d'Àustria, la història de Philip Verheyen, que comença l'any 1689, i una llarga rècula de fragments, anècdotes, històries que ens fan viatjar en el temps i en l'espai. I cada una requereix adoptar i adaptar una nova veu (i recordar la que hi havia a les històries interrompudes i represes).

Aquest és un llibre que et posa davant d'un repte diferent d'altres textos; el que s'hi podria acostar més seria una antologia de textos molt diversos i amb un sol traductor. Però només seria un acostament; la novel·la (si és que la podem qualificar així) de Tokarczuk participa en molts gèneres a la vegada si ens fixem en la manera de crear les veus dels narradors. Ella mateixa qualifica les seves novel·les, i especialment *Cos*, com a novel·la-constel·lació, i s'hi adiu molt bé. Som nosaltres que hem creat les imatges a les constel·lacions per poder-nos guiar, nosaltres unim les línies. Cada estrella funciona de manera independent, i a *Cos* passa exactament el mateix: cada lector pot crear un itinerari diferent de les històries, però ha de tenir la certesa que cada història funciona diferent. I té la seva pròpia veu, que després també podrà lligar a altres veus de la gran constel·lació resultant. Passar el ribot al llenguatge de tots els fragments acabaria fent un text pla; per tant, haurem d'avesar-nos a l'estranyesa del text. Tornant a Kublai Khan, haurem de deixar l'arc i començar a mirar les pedres i entendre per què ens ho expliquen d'aquella manera.

El projecte de traduir *Cos* era allí, el tenia esperant fins que arribés el moment. I va arribar uns quants anys més tard, amb la concessió del ManBooker International. A partir d'aleshores Tokarczuk va aconseguir un èxit sense precedents ja fora de l'àmbit de la seva llengua. I és quan el projecte de traduir-la al català es va poder fer realitat. Tot això, cal tenir-ho en compte, abans de guanyar el premi Nobel de Literatura. Justament, el dia que l'anunciaven el llibre ja estava a punt d'entrar a impremta.

Del pont de Kublai Khan a un altre pont, en aquest cas del poeta Leopold Staff (poeta modernista i un dels més grans de la literatura polonesa), i que em serveix per explicar aquest procés de traducció:

PONT

No creia
Estant a la riba d'aquell riu

Ample i impetuós
Que passaria aquest pont,
Trenat de canya fràgil i prima,
Lligat amb cordes.
Vaig passar lleuger com una papallona
I pesat com un elefant,
Vaig passar segur com un ballarí
I vacil·lant com un cec.
No creia que passaria aquest pont,
I quan sóc a l'altra riba
No crec que l'hagi passat.

La traducció, més que en el pont, rau en l'abisme que hem passat i que hem deixat al darrere, en la sorpresa que ens provoca mirar el camí recorregut i sentir aquesta incredulitat d'haver-lo fet. Recórrer les pàgines d'una novel·la, com a *Cos*, d'Olga Tokarczuk, i sentir-se de vegades tan vacil·lant que no t'aguantarà el llenguatge. És més aviat el procés de com anem avançant en una traducció, després de dies i dies compartint espai físic i mental amb els personatges, amb els fragments, després d'entaular un diàleg imaginari amb les propostes del llibre, perquè aquest és un llibre que demana implicació directa en el sentit que la traducció roman a la pantalla, i a la vegada vas afirmant o negant tots els viatgers que hi apareixen.

En aquest procés, però, no només hi ha la figura del traductor, i torno aquí a l'apartat d'agraïments. Voldria esmentar un gremi que moltes vegades queda silenciat, que és el dels correctors. He tingut la sort de treballar els darrers anys i en diverses editorials amb grans correctors, que amb la seva curosa revisió han millorat el text. Els en dono les gràcies. I també en el cas d'aquest llibre he tingut una col·laboració més directa, perquè després ha estat revisat de nou per Francesc Orteu, que ha contribuït a donar-hi la forma que té.

Per acabar, només un apunt. Ja he comentat la decisió d'adoptar aquest títol, *Cos*, altres cops, però aquí voldria reiterar la idea principal, independentment si es troba més encertat o no la tria d'un títol que és, de fet, intraduïble. És la importància de fer una aposta arriscada i de tenir un criteri editorial propi.

Torno a mirar enrere i noto el vertigen d'haver passat el pont, d'haver pogut traduir aquesta multiplicitat de veus irrepetibles que estableixen una noció del tot diferent de novel·la. I confio que

l’estranyesa d’aquest experiment literari a molts nivells hagi arribat també al lector. S’enriqueix així aquest llibre d’exploracions amb una nova exploració en un altre terreny lingüístic i cultural.

Olga Tokarczuk. *Cos* [Traducció de Xavier Farré]. Barcelona: Rata, 2019.